

Wiad. entomol.	19 (1): 15-18	Poznań 2000
----------------	---------------	-------------

Występowanie *Bombus laesus* (MORAWITZ, 1875)
(Hymenoptera: Apidae) w Polsce

Distribution of *Bombus laesus* (MORAWITZ, 1875)
(Hymenoptera: Apidae) in Poland

TADEUSZ PAWLIKOWSKI, JUSTYNA RAFA

Instytut Ekologii i Ochrony Środowiska UMK, Zakład Ekologii Zwierząt, ul. Gagarina 9,
87-100 Toruń

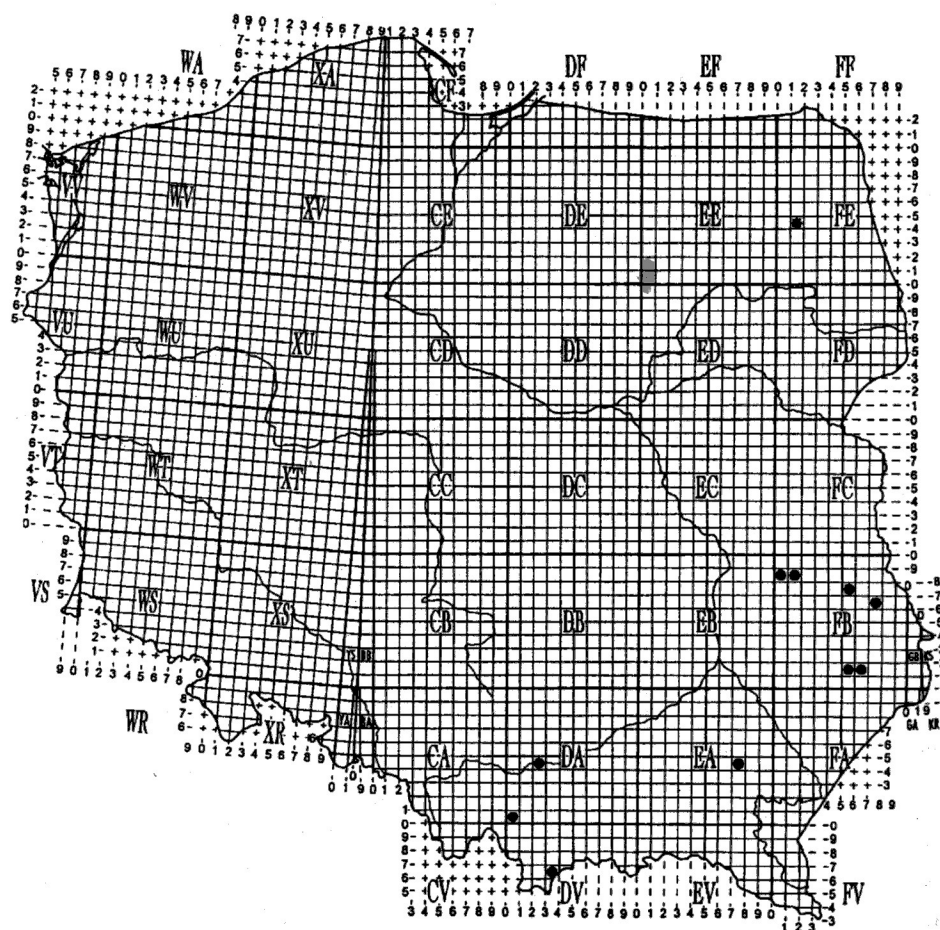
ABSTRACT: All localities of *Bombus laesus* (MOR.) found during more than 100 years of studies in Poland were recorded.

KEY WORDS: *Hymenoptera*, *Apidae*, *Bombus laesus*, distribution, Poland.

Trzmiel *Bombus laesus* (MORAWITZ) występuje w Polsce niezwykle rzadko i tylko na południowo-wschodnich terenach. Według RUSZKOWSKIEGO i innych (1980) gatunek ten osiąga tutaj północno-zachodnią granicę swego zasięgu. W obrębie zasięgu wyodrębniono jedynie dwa podgatunki: *Bombus laesus laesus* (MOR.) i *Bombus laesus mocsaryi* KRIECHB. Pierwszy podgatunek (nominatywny) jest spotykany wyłącznie na wschodzie Europy (Południowa Ukraina), w rosyjskiej Azji Środkowej i w Kazachstanie (OSYČNJUK i in. 1978; PANFILOV 1956; PANFILOV i in. 1985). Drugi podgatunek obejmuje tereny części Środkowej i Południowo-Wschodniej Europy, południowo-wschodniej Francji, północno-wschodniej Hiszpanii (BOUČEK, SUSTERA 1957; PANFILOV 1956; RASMONT 1988; SEDIVY 1989) oraz rosyjskiej Środkowej Azji (POPOV 1967).

Dotychczas, w Polsce potwierdzano występowanie jedynie *B. laesus mocsaryi* KRIECHB. (BANASZAK 1993; DYLEWSKA 1996; PAWLIKOWSKI 1996; RUSZKOWSKI i in. 1980). Na mapce (Ryc.) przedstawiono wszystkie jego stanowiska ustalone w ciągu ponad 100 lat badań trzmieli Polski, zarówno opublikowane (ANASIEWICZ 1975, 1976a; DYLEWSKA 1957; RUSZKOWSKI i in. 1980; ŚNIEŻEK 1910), jak i dotychczas nie publikowane:

– DV36 Bukowina, robotnica 11 VIII 1939, leg. J. ZABŁOCKI.

Ryc. Występowanie *Bombus laesus laesus* (MOR.) (*) i *Bombus laesus mocsaryi* KRIECHB. (●) w Polsce.

Fig. Distribution of *Bombus laesus laesus* (MOR.) (*) and *Bombus laesus mocsaryi* KRIECHB. (●) in Poland.

Ostatnio, podczas badań nadbiebrzańskich bagien stwierdzono występowanie podgatunku *B. laesus laesus* (MOR.). Jedną samicę tego nominatywnego podgatunku odłowiono na obszarze Biebrzańskiego Parku Narodowego:

– FE14 rez. „Czerwone Bagno”, królowa, 20 V 1996, w locie (prawdopodobnie po przezimowaniu na obszarze miejsca odłowu), leg. K. FRĄCKIEL.

Ubarwienie owłosienia imagines podgatunku *B. laesus laesus* (MOR.) jest bardzo podobne do ubarwienia *Bombus muscorum* (FABR.), a podgatunku *Bombus laesus mocsaryi* KRIECHB. – do *Bombus distinguendus* MOR. i *Bombus veteranus* (FABR.). Jednakże *B. laesus* (MOR.) różni się morfologicznie od pozostałych gatunków znacznie krótszymi policzkami w odniesieniu do szerokości nasady żuwaczek (ich stosunek = 1) u samic oraz odmiennymi aparatami kopulacyjnymi u samców (PAWLIKOWSKI 1996).

Autorzy dziękują mgr. Krzysztofowi FRĄCKIELOWI za współpracę i przekazanie odłowionego trzmieła do kolekcji Zakładu Ekologii Zwierząt w Instytucie Ekologii i Ochrony Środowiska UMK w Toruniu.

SUMMARY

Two subspecies of *Bombus laesus* (MOR.) are present in Poland. In SE Poland only *B. laesus mocsaryi* KRIECHB. was noted during more than 100 years of studies. The nominate subspecies *B. laesus laesus* (MOR.), new to the Polish fauna, was found in the Biebrza National Park (NE Poland, UTM: FE14). A distribution map is given.

PIŚMIENNICTWO

- ANASIEWICZ A., 1975: The bees (*Apoidea*, *Hymenoptera*) on alfalfa (*Medicago media* PERS.) plantations. I. The species composition and variation of flights. *Ekol. Pol.*, **23**: 129-146.
- ANASIEWICZ A., 1976: Dzikie błonkówki pszczołowate (*Apoidea*, *Hymenoptera*) występujące w biocenozie kwitnącej koniczyny czerwonej. *Pol. Pismo Ent.*, **46**: 145-153.
- BANASZAK J., 1993: Trzmiel Polski. Wydawnictwo WSP, Bydgoszcz. 160 ss.
- BOUČEK Z., ŠUSTERA O., 1957: Včely – *Apoidea*. [W:] *Klíč Zvireny ČSR*. Praha. 406 ss.
- DYLEWSKA M., 1957: The distribution of the species of genus *Bombus* LATR. in Poland. *Acta Zool. Cracov.*, **2**: 259-278.
- DYLEWSKA M., 1996: Nasze trzmiel. WODR Karniowice, Kraków-Karniowice. 256 ss.

- OSYČNJUK A. Z., PANFILOV D. V., PONOMAREVA A. A., 1978: Nadsem. *Apoidea* – Pčelinye. [W:] G. S. MEDVEDEV (red.): Opredelitel' Nasekomych Evropejskoj Časti SSSR, T. 3, Pervaja čast'. Izdatelstvo „Nauka”, Leningrad: 279-519.
- PANFILOV D. V., 1956: Materialy po sistematike šmelej (*Hymenoptera, Bombinae*) s opisaniem novych form. Zool. Žh., **35**: 1325-1330.
- PANFILOV D. V., KOČETOVA N. I., AKIMUŠKINA M. I., 1985: Šmel lezus – *Bombus laesus* F. MORAWITZ, 1875. [W:] Krasnaja Kniga SSSR. Lesnaja Promyšlennost', Moskva: 267.
- PAWLIKOWSKI T., 1996: Pszczołowate – *Apidae*; podrodzina *Apinae*. Klucze do oznaczania owadów Polski, Toruń, XXIV, **68h**: 1-56.
- POPOV V. V., 1967: Pčelinye (*Hymenoptera, Apoidea*) Srednej Azii i ich raspredelenie po cvetkovym rastenijam. Trudy Zool. Inst. AN SSSR, **38**: 11-329.
- RASMONT P., 1988: Monographie écologique et zoogéographique des Bourdons de France et de Belgique (*Hymenoptera, Apidae, Bombinae*). Faculté des Sciences agronomiques de l'Etat, Gembloux (Belgique). 306 ss.
- RUSZKOWSKI A., ANASIEWICZ A., SOWA S., 1980: Polskie trzmiiele (*Bombus* LATREILLE) z podrodzaju *Laesobombus* SKORIKOV (*Hymenoptera, Apidae*). Pol. Pismo Ent., **50**: 509-513.
- SEDIVY J., 1989: Enumeratio Insectorum Bohemoslovakiae. Check List of Czechoslovak Insects III (*Hymenoptera*). Acta Faunistica Entomologica Musei Nationalis Pragae, **19**: 1-196.
- ŠNIEŽEK J., 1910: Błonkówki pszczołowate (*Apidae*), zebrane w Galicyi. Spraw. Kom. Fizjogr., **44**: 31-46.